

Je na čase opustit pojem „právní věda“

TRISTAN FLORIAN*

It is time to abandon the term „právní věda“

Summary: The text critically examines the term „právní věda“ (a Czech term for „legal science“). The author points out that the term „právní věda“ is used in Czech literature in a different sense than its foreign language counterparts in foreign literature – in Czech literature, it refers to all legal scholarship, in German literature („Rechtswissenschaft“), it refers only to the theoretical one, and in English literature („legal science“), it mostly serves as a term referring to the early positivist theory in the sense of the German Historical School. It then draws attention to the problem of demarcation and argues that the various sub-disciplines that make up the Czech concept of „právní věda“ are not necessarily accepted as sciences. Because of its ambiguity and the problem of demarcation, the author proposes to stop using the term „právní věda“. Instead, he proposes the term „právní nauka“, which does not struggle with the problems mentioned.

Keywords: legal science, demarcation problem, legal scholarship

S pojmem „právní věda“ se setkali snad všichni právníci. Je používán v názvech studijních programů či odborných časopisů a v právnických textech. Všichni tak nějak tuší, co si pod tím pojmem představit a jak si představit lidi, kteří „právní vědu“ dělají. Pojem „právní věda“ je přepisovaný z učebnice do učebnice, aniž by byl kriticky reflektovaný. A když už se někdo „právní vědou“ kriticky zabývá (jako tomu bylo například v případě debat v tomto časopisu v letech 2016–2017), jsou to hlavně diskuze o preferovaných metodách, spíše než aby se autoři zabývali pojmem „právní věda“ jako takovým a jeho případnými alternativami.¹ Kde se ale tento pojem vzal? A je vůbec vhodný pro označení toho, co se pod ním skrývá? V rámci tohoto textu se těmito otázkami budu zabývat a zároveň také představím důvody, proč je místo problematického pojmu „právní věda“ lepší používat méně komplikovaný pojem „právní nauka“.

Pojem právní věda

V anglojazyčné literatuře se s pojmem „právní věda“ (*legal science*) nesetkáváme běžně. Proč v češtině ano? Je to možné připsat vlivu německojazyčného prostředí, kde se pro konkrétní způsob uvažování o právu na přelomu 18. a 19. století vžilo označení *Rechtswissenschaft* (doslova „právní věda“).²

Pojem „právní věda“ (*legal science*, *Rechtswissenschaft*) má však dnes v zahraniční literatuře dva významy. Jednak slouží jako *terminus technicus* označující konkrétní směry v rámci právní teorie, především tedy raně pozitivistickou teorii v pojetí německé historické školy,³ a jednak jako obecné označení pro jakékoli právně teoretické (tedy neempirické) zkoumání.⁴ To první je případ anglickojazyčných textů, kde se používá pojem *legal science*, to druhé zase německojazyčných, kde pojem *Rechtswissenschaft* často slouží jako synonymum slova *jurisprudence*. V obou případech tedy jde o označení pro teoretické zkoumání, přičemž v anglickojazyčné literatuře

* Celým jménem Oldřich Tristan Florian. Autor působí jako doktorand na Katedře právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: florian@otflorian.com; <https://orcid.org/0000-0003-1058-2289>.

¹ Některé z klíčových problémů, které v tomto textu zmiňuji, uvedl ve zmíněné debatě Michal Bobek. Okrajově zmínil například problém demarkace a fakt, že ne každé psaní o právu je vědecké. Článek však nešel více do hloubky těchto témat. Viz BOBEK, M. Výzkum v právu: reklama na Nike anebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*, 2016, roč. 2016, č. 6, str. 3–10. Na téma rozdílu mezi vědou a nevědou narazil i Jan Kyselá. Viz KYSELA, J. Metodologie v právnickém psaní: dobrý sluha, špatný pán. *Jurisprudence*, 2016, roč. 2016, č. 6, str. 20. V navazujícím článku také zmiňuje, že „je ovšem možné, že o vědu v pravém smyslu se jedná pouze tehdy, je-li na empirickém výzkumu založena, neboť zřejmě jen tady je co ověřovat, resp. replikovat“, a uvádí případnou (ačkoliv jím nepreferovanou) možnost rozlišování mezi „právními vědci“, „teoretiky“ a „pisateli odborných právních textů“. Viz KYSELA, J. Užitečné zastřelování na cíl. *Jurisprudence*, 2017, roč. 2017, č. 4, str. 41–42. Také však nešel v těchto konkrétních tématech do hloubky.

² Viz REIMANN, M. Nineteenth Century German Legal Science. *Boston College Law Review*, 1990, roč. 31, č. 4, str. 852.

³ Viz ibidem.

⁴ Viz LEPSIUS, O. Rechtswissenschaft in der Demokratie. *Der Staat*, 2013, roč. 52, č. 2, str. 158.

je to ještě více zúžené, a to právě na historickou školu právní.

V českém prostředí se k tomu pak připojuje ještě třetí význam, který rozsah pojmu „právní věda“ neomezuje pouze na právní teorii, ale na jakékoliv zkoumání, které má co do činění s právem. V tomto významu je pojem „právní věda“ uváděný v současných základních učebnicích, které jsou používány jako úvod do studia práva.⁵ Právě tento přístup v rámci českého prostředí vnímám jako ortodoxní, tedy dlouhodobě zavedený a běžně používaný. A liší se od významu, který používá anglicko-jazyčná a německojazyčná literatura.

Podobně k pojmu „právní věda“ přistupovali právníci z dob monarchie a první republiky, jako například Josef Trakal, Jaroslav Kallab či Bohuš Tomsa.⁶ Ti pojem „právní věda“ v jednotném čísle mnohdy používali pro označení dílčích disciplín „právních věd“.⁷ Právní vědou je tedy například právní filozofie, avšak tato právní věda spadá pod souhrnnou kategorii nazývanou „právní vědy“ (v množném čísle). Jednak ale pojem „právní věda“ používali v souladu se současným českým ortodoxním přístupem, kdy i pojem „právní věda“ v jednotném čísle používali jako souhrnné označení „právních věd“.⁸ Od té doby se mnoho nezměnilo a toto pojetí je přepisováno z učebnice do učebnice, ve kterých většinou chybí poznámkový aparát.

Současný český ortodoxní přístup za součást „právní vědy“ tedy nepovažuje pouze teoretické zkoumání práva (jako například v podobě právní filozofie), ale i různé odnože dalších humanitních studií a společenských či dalších věd, které právo zkoumají. Mnohdy se zachází tak daleko, že je za vědeckou označována činnost, která je poplatná spíše právní praxi a v anglickojazyčné literatuře se jí říká *legal research*. Činnost *legal research* je přitom součástí každodenní činnosti praktických právníků a lze ji chápat jako „proces zjišťování a vyhledávání informací potřebných pro právní rozhodování“, přičemž „v nejširším slova smyslu zahrnuje každý krok postupu, který začíná analýzou skutkové podstaty problému a končí aplikací a sdělením výsledků tohoto průzkumu“.⁹

Pojetí z české právní literatury tedy chápe „právní vědu“ jako zastřešující termín, který v sobě obsahuje právní filozofii, teorii práva, právní dogmatiku, právní sémiotiku, právní sociologii, právní psychologii, právní politiku, teorii tvorby práva, právní logiku, právní hermeneutiku, právní etnografii, právní informatiku, právní komparatistiku, právní historiografii a další různě zaměřené obory, včetně jednotlivých oborů platného práva.¹⁰ Z této různorodosti pak vyplývá různorodost otázek, které může takto chápaná „právní věda“ zodpovídat, a zároveň také různorodost jejích úkolů a postupů.

Na jaké otázky „právní věda“ odpovídá?

Kvůli šíři pojmu „právní věda“ v českém prostředí se nedá mluvit o nějakém jednotném úkolu, který by měla plnit, ani jednotné metodě. Pro jednoznačné zodpovězení této otázky by dávalo smysl analyzovat každou část zvlášť. Bylo by však nutné jít do hlubin každé z konkrétních disciplín, což ale pro hlavní argumentační linku tohoto textu není nutné. Vezmu to tedy spíše v obecnější rovině, zmíním disciplíny, které považuji v nějakých konkrétních aspektech za významné, a zdůrazním základní rysy, abych udělal celkový obrázek. Každý tu důležitost však může brát jinak. Koneckonců, v každé publikaci, která se pojmem „právní věda“ zabývá, jsou uvedené jiné dílčí disciplíny, což taky svědčí o nějakém subjektivním postoji jejich autorů.¹¹

Nutno dodat, že o jednotnosti úkolů se nedá mluvit ani v případě dílčích disciplín „právní vědy“. Jako příklad může sloužit psychologický přístup k právu. Jeho různé oblasti se často v zahraniční nazývají odlišně, právě kvůli rozdílným úkolům, které plní. Nejčastěji se rozlišuje psychologie v právu (*psychology in law*), psychologie a právo (*psychology and law*) a psychologie práva (*psychology of law*).¹²

První přístup aplikuje psychologické poznatky v právní praxi, právní systém tedy diktuje podobu aplikace psychologie.¹³ Součástí tohoto přístupu je například úzce chápaná

⁵ Viz GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň 2013, str. 26–27; HARVÁNEK, J. *Právní teorie*. Plzeň 2013, str. 34.

⁶ Viz TOMSA, B. *Nauka o právních vědách: základy právní metodologie*. Praha 1946, str. 31; TOMSA, B. *K reformě právnického studia*. Praha 1927, str. 19; TRAKAL, J. *Právní věda, právo, právo mezinárodní: do Ottova slovníku naučného*. Praha 1903, str. 1.

⁷ Viz TOMSA, B. *Nauka o právních vědách: základy právní metodologie*, str. 8, 29, 31.

⁸ Trakal například používá pojem „obory pravovědné“ pro odlišení konkrétních disciplín tzv. „právní vědy“, viz TRAKAL, J. *Právní věda, právo, právo mezinárodní: do Ottova slovníku naučného*, str. 1.

⁹ BARKAN, S. M. – BINTLIFF, B. – WHISNER, M. *Fundamentals of Legal Research*. 2015, str. 1.

¹⁰ Viz GERLOCH, A. *Teorie práva*, str. 26–28.

¹¹ Viz HARVÁNEK, J. *Právní teorie*, str. 34; GERLOCH, A. *Teorie práva*, str. 26–28.

¹² HANEY, C. Psychology and legal change: On the limits of a factual jurisprudence. *Law and Human Behavior*, 1980, roč. 4, č. 3, str. 157.

¹³ Ibidem, str. 157, 170.

forenzní psychologie, jakožto praktická disciplína psychologie, která souvisí s právem.¹⁴ Druhý přístup naopak využívá psychologické principy pro analýzu a zkoumání právního systému.¹⁵ Výzkum v této oblasti nám objasňuje jednání aktérů v právním systému a může dát i impuls pro legislativní změny.¹⁶ Konečně, třetí přístup chápe právo samotné jako předmět psychologického zkoumání a psychologické poznatky jsou využívány ke zkoumání povahy a zdrojů právní moci.¹⁷ Může nám například odpovědět na otázky, proč lidé potřebují právo či za jakých podmínek právo dodržují.¹⁸

Za právní psychologii (*legal psychology*), která je v českém prostředí běžně uváděna jako součást „právní vědy“, je v zahraniční literatuře označován zejména druhý uváděný přístup, tedy psychologie v právu.¹⁹ Avšak vzhledem k tomu, jak je právní psychologie definována v českém prostředí,²⁰ se tam vejdou všechny zmiňované. To je jedna z dalších ukávek, že jsou v českém prostředí pojmy používané jinak, než je tomu v zahraničí.

Psychologický přístup k právu, ale i například sociologický či ekonomický, jsou praktickou ukázkou disciplín, které dávají empirickými daty podložené vodítko pro rozhodování právních případů, případně navrhuje změny právních předpisů. Ne všechny oblasti „právní vědy“ jsou však zaměřené empiricky. Oblast práva nezahrnuje jenom fakty o světě kolem nás, ale i normy, které žádným empirickým výzkumem nezdůvodníme. Svoje místo ve zkoumání práva má tedy i oblast právní filozofie, která řeší filozofické otázky spojené s právem, jeho dosahem a autoritou.²¹ Jednou z tradičních otázek právní filozofie je například spor, zda nespravedlivé právo je vůbec právem, a zda má tedy aktér povinnost takové právo dodržovat.²² Otázky tohoto typu běžně řeší morální filozofie, proto se právní filozofie (podobně jako třeba politická) dá zčásti chápat jako její varianta.

Nevystačíme si ale jenom s odpověďmi na otázky, jak se chovají relevantní aktéři, případně jak je žádoucí se chovat. Občas potřebujeme

znát i to, jak se nějaké právní instituty v průběhu času vyvíjely, abychom se mohli například inspirovat dřívější právní úpravou či poučit z některých jejích chyb. K tomu slouží oblast právní historie, jakožto odnože historie zaměřené na právo.

Neodmyslitelnou součástí práva je také jazyk, proto může být právo zkoumáno také z lingvistické perspektivy. Tato oblast se nazývá „právo a jazyk“ či „právní lingvistika“ a zkoumá vývoj, charakteristiku a používání právního jazyka.²³ Činí tak jak z hlediska slovní zásoby (specifické terminologie), tak syntaxe (vztahů mezi slovy) nebo sémantiky (významu slov) jazyka.²⁴ S ní souvisí i další oblasti. Jednou z nich je například právní informatika, která zkoumá různé formy vztahu mezi právem a informacemi.²⁵ Dále pak například právní sémiotika, která se obecně zabývá komunikací v právně relevantních kontextech.²⁶

Ať už si ale vezmeme jakoukoliv akademickou disciplínu, je velká šance, že se dají její poznatky aplikovat na oblast práva, případně že má rozvinutou akademickou komunitu, která tak soustavně činí. Právo je totiž jev, který neexistuje izolovaně, nýbrž se objevuje v různých oblastech lidského života, které jsou různými akademickými disciplínami zkoumány. Kdykoliv narazíme na nějaký výzkum v oblasti práva, je vedený z perspektiv relevantních akademických disciplín, případně jsou často tyto disciplíny spojované.

Jako součást „právní vědy“ se však také samostatně zmiňuje právní dogmatika, která se snaží poznat obsah práva skrz analýzu právních textů.²⁷ Cílem právní dogmatiky, v zahraniční literatuře nazývané také jako doktrinální právní nauka (*doctrinal legal scholarship*), je tvorba publikací, které mají přímý dopad na soudní rozhodování a normotvorbu.²⁸ Jejím typickým produktem jsou texty, které se sice nesnaží o aplikaci poznatků z různých akademických disciplín na nějaký konkrétní právní problém, ale zato nabízí shrnutí současného právního stavu.

¹⁴ BARTOL, C. R. – BARTOL, A. M. *Psychology and Law: Research and Practice*. Los Angeles, California 2015, str. 25–26.

¹⁵ HANEY, *Psychology and legal change: On the limits of a factual jurisprudence*, str. 154–155.

¹⁶ *Ibidem*, str. 29–30.

¹⁷ *Ibidem*, str. 156, 170.

¹⁸ *Ibidem*, str. 156.

¹⁹ BARTOL – BARTOL, *Psychology and Law*, str. 26.

²⁰ Viz GERLOCH, *Teorie práva*, str. 27.

²¹ BROOKS, T. Legal Philosophy. In: PRITCHARD, D. *Philosophy*. Oxford 2014. DOI: 10.1093/obo/9780195396577-0176

²² BROOKS, T. – MATRAVERS, M. (eds). 'Who's Still Standing?' a Comment on Antony Duff's Preconditions of Criminal Liability. In: BROOKS, T. – MATRAVERS, M. (eds). *Law and Legal Theory*. Leiden 2014, str. 285.

²³ MATTILA, H. *Comparative Legal Linguistics*. Farnham 2007, str. 8–11.

²⁴ *Ibidem*, str. 11.

²⁵ *Ibidem*, str. 14.

²⁶ *Viz ibidem*, str. 12–13.

²⁷ GERLOCH, *Teorie práva*, str. 27.

²⁸ PETERS, A. Realizing Utopia as a Scholarly Endeavour. *European Journal of International Law*, 2013, roč. 24, č. 2, str. 545.

Jaké má „právní věda“ metody?

Nemůžeme hovořit o nějaké jednotné metodě „právní vědy“. Dokonce i uvnitř samotných akademických disciplín, které „právní vědu“ tvoří, se objevují odlišné názory na to, jaké metody používat. Například v sociálních vědách je už evergreenem spor mezi tím, zda je vhodné používat převážně kvalitativní, nebo kvantitativní metody výzkumu. Právě toto rozdělení výzkumných metod je u empirického výzkumu základní.

Skrz kvalitativní metody získáváme data, která nejsou vyčíslená.²⁹ Nejtypičtější metodou ve společenských vědách je rozhovor, ať strukturovaný, nebo strukturovaný pouze částečně či nijak.³⁰ Kvalitativní metody jsou vnímané jako více subjektivní, avšak to má zároveň výhodu v tom, že proces takového výzkumu často přináší překvapení, změny směru a nové poznatky.³¹

Naproti tomu, rozvoj kvantitativních metod je důsledkem snahy o výzkum, který by se co nejvíce podobal tomu, který známe z oblasti přírodních věd.³² Kvantitativní výzkum vysvětluje jevy na základě číselných údajů, jež jsou analyzovány pomocí matematicky založených metod, zejména statistiky.³³ Získáváme tedy primárně taková data, která lze vyčíslit. Místo kupříkladu u kvalitativních metod zmiňovaného rozhovoru tak budeme dělat dotazník s uzavřenými otázkami, kdy každá odpověď bude mít přiřazenou určitou hodnotu.

Pro každou výzkumnou otázku se však hodí jiná výzkumná metoda, pro zodpovězení některých otázek je navíc nutné kvantitativní a kvalitativní metody kombinovat.³⁴ Často se i u výzkumů, které využívají převážně kvantitativních metod, používají v počátku (v rámci explorační) kvalitativní metody, právě díky jejich schopnosti odhalovat nové směry, kterými se výzkum může ubírat.³⁵ Hranice mezi nimi tedy není tak striktní.

Specifická situace je však u neempirického výzkumu, který se v „právní vědě“ objevuje například v oblasti právní filozofie. U empirických výzkumníků bývá běžné, že popíší metody svého výzkumu. Díky tomu pak

odborná veřejnost může posoudit, zda můžou být jeho výsledky považovány za relevantní. U filozofů je tomu však jinak, což bývá předmětem kritiky a často i důvod pro zpochybňování smysluplnosti samotného filozofického bádání.

Můžeme narazit na snahy popsat, jak filozofové při svém bádání postupují.³⁶ Jejich metody (pokud se tedy vůbec o nějakých metodách dá mluvit) však nejsou tak přesné jako metody empirických výzkumníků. Filozofický výzkum je spíš kreativní činností, je vysoce subjektivní, odvíjí se od osobních hodnotových postojů a jeho replikace je v zásadě nemožná. Někdo by mohl namítnout, že lze použít logiku. Ta je ale také subjektivní záležitostí. V teorii argumentace se třeba řeší případy, kdy je nějaký argument argumentačním klamem (*fallacy*), nebo platným induktivním/abduktivním argumentem. Co je pro jednoho špatný argument, pro někoho jiného může být zase naopak přijatelný.

V případech filozofie tak jde o vlastní úvahy, které se promítají do výsledného textu. Filozof pracuje s předešlými texty, ty různě shrnuje, analyzuje argumenty v nich předkládané, přidává nějaká vlastní stanoviska a podobně. Hodně záleží, co se mu honí hlavou a zároveň to není svázané nějakými pravidly (na rozdíl třeba od kvalitativního výzkumu). Používá k tomu třeba i zjištění empirických disciplín. Není to ale filozof, kdo tato zjištění přináší – může jimi akorát podložit své úvahy. Různí filozofové navíc na jejich základě můžou učinit odlišný závěr, právě třeba kvůli jiným hodnotovým postojům. Stejnými úskalími pak trpí také texty z oblasti právní dogmatiky a dalších neempirických odnoží „právní vědy“. (Do nich pak samozřejmě spadá i tento text.)

Vědeckost a zavádějící „právní věda“

Nyní se už dostáváme k problému vědeckosti. Není jasná hranice mezi tím, co je věda, a co už ne. Karl Popper dal problému vytýčené této hranice název „problém demarkace“

²⁹ PATHAK, V. – JENA, B. – KALRA, S. Qualitative research. *Perspectives in Clinical Research*, 2013, roč. 4, č. 3, str. 192.

³⁰ GILL, P. et al. Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups. *British Dental Journal*, 2008, roč. 204, č. 6, str. 291.

³¹ BRYMAN, A. Integrating quantitative and qualitative research: how is it done? *Qualitative Research*, 2006, roč. 6, č. 1, str. 111.

³² ALASUUTARI, P. The Rise and Relevance of Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology*, 2010, roč. 13, č. 2, str. 140.

³³ YILMAZ, K. Comparison of Quantitative and Qualitative Research Traditions: epistemological, theoretical, and methodological differences. *European Journal of Education*, 2013, roč. 48, č. 2, str. 311.

³⁴ BRYMAN, *Integrating quantitative and qualitative research*, str. 111.

³⁵ STEBBINS, R. A. *Exploratory research in the social sciences*. Thousand Oaks, Calif 2001, str. 10.

³⁶ Viz například RORTY, R. The Historiography of Philosophy: Four Genres. In: RORTY, R. – SCHNEEWIND, J. B. – SKINNER, Q. (eds). *Philosophy in History*. 1984; LEOPOLD, D. – STEARS, M. (eds). *Political Theory: Methods and Approaches*. Oxford 2008; SUIKKANEN, J. – KAUPPINEN, A. *Methodology and Moral Philosophy*. S.l. 2020.

a nalezení přijatelného demarkačního kritéria vnímal jako klíčový úkol epistemologie.³⁷ Kritizoval logické pozitivisty za to, že chtějí, aby za vědecké byly považovány jenom poznatky, které lze redukovat na nějaké verifikovatelné základní výroky o zkušenosti.³⁸ On sám toto induktivistické uvažování odmítá (ačkoliv na začátku své kariéry jej přijímal)³⁹ a poukazuje na to, že ani zákony přírodních věd nelze logicky redukovat na tyto výroky.⁴⁰ Místo toho Popper navrhuje, aby demarkačním kritériem pro rozlišení mezi vědou a nevědou byla falzifikovatelnost příslušných výroků prostřednictvím empirického testování.⁴¹ Jinými slovy, pokud teorii nelze v principu falzifikovat (vyvrátit) empirickými daty, není vědecká.⁴²

Problém demarkace je od té doby předmětem častých debat a řada autorů navrhovala svá vlastní kritéria pro rozlišení mezi vědou a nevědou.⁴³ Mnohdy se však upozorňuje na to, že stanovení jednoznačného kritéria selhalo, protože činnosti, které se typicky považují za vědecké, nějaká kritéria nespĺňují, a naopak.⁴⁴ Někteří autoři jdou tak daleko, že problém demarkace nazývají pseudoproblémem – například americký filozof vědy Larry Laudan považuje pojmy jako „nevědecké“ nebo „pseudověda“ za užitečné spíše pro politiky než pro empirické výzkumníky.⁴⁵

Ať už se jedná o pseudoproblém, či nikoliv, pravdou je, že možnost empiricky testovat hypotézy je jedno z typických kritérií, které rozlišuje metody společenských věd (*social science*) od metod humanitních studií (*humanities*). Jak společenské vědy, tak humanitní studia se zabývají člověkem, jeho kulturou a společností. Rozdíl je však v tom, že společenské vědy k tomu typicky využívají metod empirického výzkumu, zatímco v humanitních studiích je zkoumání typicky více spekulativní.⁴⁶

Když se podíváme na obory, které spadají pod zastřešující termín „právní věda“, můžeme tam nalézt jak odnože humanitních studií, tak sociálních věd. Právní filozofie je například typickou ukázkou humanitní disciplíny. Nepracuje běžně s falzifikovatelnými empirickými

poznatky a projevují se v ní subjektivní úvahy autora. Právní psychologie je naopak typicky společenskovědní disciplínou. Pracuje s empirickými poznatky, které se dají vztáhnout na oblast práva, a přináší nám doporučení pro legislativní změny, případně její závěry slouží relevantním aktérům jako vodítko pro řešení konkrétních právních případů.

„Právní věda“ v širokém (českém) pojetí pak zahrnuje i činnosti, které můžeme s větší záradit do některé z relevantních akademických disciplín. Například v případě rešerší předpisů platného práva, které mnohdy bývají publikovány v akademických časopisech, ačkoliv nijak nevyužívají poznatky humanitních studií a společenských věd a hodí se spíše pro právní praxi. Tedy v případě toho, co se nazývá právní dogmatikou, resp. doktrinnální právní naukou.

Někdo by mohl namítnout, že právní praxe a akademický výzkum přece nejsou oddělené celky. To sice ano, ale platí to u všech disciplín. Třeba když někdo pracuje jako účetní v nějakém náhodném českém podniku, také aplikuje nějaké ekonomické znalosti. Nebo když někdo působí jako programátorka v náhodné nadnárodní korporaci, tak také aplikuje nějaké znalosti s teoretickým základem, musí si procházet dokumentaci o tom, jak co funguje a podobně. Proč bychom o takových lidech ale měli říkat, že jsou vědci? Stejně tak v oblasti práva. Když někdo dělá v rámci své praxe nějaké rešerše právní úpravy (*legal research*), měli bychom to uznávat jako relevantní akademický výzkum? To, že někdo čte a píše, neznamená nutně, že dělá něco akademického, natož vědu.

Pojem „právní věda“ tak, jak se používá v českém prostředí, je tedy moc široký. Některé části této „právní vědy“ totiž za vědu můžeme bez problému považovat, zatímco některé naopak nespĺňují různá demarkační kritéria. Některé jsou dokonce spíše praktickou disciplínou, nikoliv akademickou. Samotný pojem „právní věda“ je tak poměrně matoucí. Jeho dalším problémem je, že místo zmiňované interdisciplinarity evokuje spíše samostatnost. Obor, který se zabývá něčím,

³⁷ POPPER, K. R. *The Logic of Scientific Discovery*. London 2002, str. 11–12.

³⁸ *Ibidem*, str. 13.

³⁹ GATTEL, S. Karl Popper's Philosophical Breakthrough. *Philosophy of Science*, 2004, roč. 71, č. 4, str. 457.

⁴⁰ POPPER, K. R. *The Logic of Scientific Discovery*, str. 12.

⁴¹ *Ibidem*, str. 17–18.

⁴² GIERYN, T. F. Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. *American Sociological Review*, 1983, roč. 48, č. 6, str. 781.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ LAUDAN, L. The Demise of the Demarcation Problem. In: GRÜNBAUM, A. – COHEN, R. S. – LAUDAN, L. (eds). *Physics, Philosophy and Psychoanalysis: Essays in Honour of Adolf Grünbaum*. Boston 1983, str. 124–125.

⁴⁶ MILLER, D. M. Humanities Research Strategies. In: *University of Southern California* [online]. Dostupné na <<https://libguides.usc.edu/c.php?g=480121&p=3282675>>.

co je zkoumáno z perspektivy mnoha různých akademických disciplín, však těžko může být samostatný.

Domnívám se, že právě tato iluze samostatnosti „právní vědy“ má podíl na tom, jak jsou koncipované studijní programy na českých právnických fakultách. V každém českém studijním programu „Právo a právní věda“ jsou zahrnuté předměty, jež se týkají různých společenských věd a humanitních studií, které zkoumají právo. Ze sylabů daných předmětů je ale patrné, že absolventi takových studijních programů nezískají potřebnou výbavu k tomu, aby udělali nějaký základní empirický výzkum (ani kvantitativní, ani kvalitativní), kterým by mohli podkládat své závěry. Případně aby dokázali číst a zpracovávat již existující empirické studie. Úvahy *de lege ferenda*, které se objevují v absolventských pracích i odborných článcích, jsou tak spíše pocitové.

Zastávám však názor, že je potřeba své úvahy, pokud zasahují do otázek, které lze empiricky zkoumat, opírat i o něco víc než jen osobní pocity. A proto považuji za důležité, aby právníci (jak akademici, tak praktici, případně také třeba ti v roli zákonodárců) měli základ ve společenských vědách a uměli pracovat s empirickými výzkumy, případně je dokázali sami provádět. Pak by se třeba nestávalo, že na odborných konferencích o tématech z oblasti sociologie a psychologie přednáší právníci, kteří o dané problematice mnoho nevědí a jedině, čím se umí zaštitit, jsou anekdotické (byť občas působivé) důkazy z advokátní praxe. Jako křiklavý případ může sloužit nevole, kterou koncem roku 2021 způsobila rodinná právnička Daniela Kovářová, jež na nejrůznějších konferencích hovoří o tématech, k nimž nemá odbornou kvalifikaci, a zaštiťuje se přitom svojí advokátní zkušeností.⁴⁷ Právě upozadění empirického výzkumu na českých právnických fakultách, a z toho plynoucí nedostatečnou metodologickou vybavenost právníků, kritizují také Hubert Smekal a Katarína Šipulová. Pokud totiž právníci nemají základní orientaci

ve společenskovědní metodologii, může to přinášet problémy i mimo akademickou půdu. Jako jeden z nich uvádí pochybení soudců při jejich rozhodovací praxi, a to například v diskriminačních kauzách.⁴⁸

Nutno dodat, že zmíněný problém není přítomný jenom v českém prostředí. I v zahraničí, kde studium práva typicky zahrnuje i lepší propojení s dalšími akademickými disciplínami než v českém prostředí,⁴⁹ se můžeme setkat s nedostatky. Například americká právní etička Deborah Rhode dochází ke kritickým závěrům ohledně právního výzkumu na amerických právnických školách. Tvrdí, že je problém nejen nedostatečné množství empirických prací, ale také jejich nedostatečná kvalita.⁵⁰ Právě to, že studenti práv a profesori často nemají formální vzdělání v oblasti metodologie společenských věd, podle ní vede k tomu, že se stále setkáváme s něčím, co známe pod pojmem „teoretizování z křesla“.⁵¹ Identifikuje také nejčastější problémy právního výzkumu, což jsou podle ní nedbalé techniky průzkumu, zkrácené vzorky a rozsáhlá zobecnění na základě nereprezentativních zjištění.⁵²

Barbara Havelková, která zkoumá právo v interdisciplinárním kontextu, uvádí, že se často setkává s poznámkami, že lidé jako ona nejsou právními badateli, ale spíše sociology.⁵³ Připisuje to přitom intelektuální izolaci za dob komunistického režimu, protože jejím vlivem se u nás nereflektovaly myšlenkové proudy, které odmítly samostatnost zkoumání práva a raději jej začlenily do společenskovědních a humanitních debat.⁵⁴ Případá mi však ironické, že se na jednu stranu stále v českém prostředí používá pro veškeré zkoumání práva souhrnný pojem „právní věda“, ale na druhou stranu se upřednostňuje způsob zkoumání, který je podle různých demarkačních kritérií od vědy nejuzdálenější.

Hledání vhodnějšího pojmu

Navzdory výše uvedeným kritickým poznámkám však primárním účelem tohoto

⁴⁷ Viz KOŠLEROVÁ, A. Studentky volají po změně na pražských právech. Vadí jim výroky vyučujících o frigiditě i oslovení ‚berušky‘. In: *IROZHLAS* [online]. 2022. Dostupné na <https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/pravnicka-fakulta-univerzity-karlovy-sexualni-obtezoвани-dopis-studentky_2201090500_ank->>.

⁴⁸ SMEKAL, H. – ŠIPULOVÁ, K. Empirický právní výzkum. *Jurisprudence*, roč. 2016, č. 6, str. 33.

⁴⁹ Problém českého prostředí je, že program „Právo a právní věda“ nelze na žádné české univerzitě kombinovat s jiným programem (například v podobě major/minor), natož aby se studijní program „Právo a právní věda“ rozdělil (stejně jak bylo učiněno u téměř všech ostatních studijních programů) na bakalářský a navazující magisterský. Takové kroky by přitom vedly ke zvýšení mezioborové i mezinárodní mobility. Domnívám se, že neschopnost se v tomto ohledu přiblížit západnímu právnímu vzdělávání způsobuje to, že se právo uzavírá samo do sebe. I když k právníkům občas proniknou poznatky sociálních věd či humanitních studií, tak s velkým zpožděním, natož aby na nějaké poznatky byli schopni sami přicházet.

⁵⁰ RHODE, D. L. Legal Scholarship. *Harvard Law Review*, 2002, roč. 115, č. 5, str. 1343.

⁵¹ Ibidem. Teoretizování z křesla se v angličtině nazývá *armchair theorizing*, *armchair philosophizing*, *armchair scholarship* či *armchair empiricism*.

⁵² Ibidem.

⁵³ HAVELKOVÁ, B. Co a jak psát aneb obrana badatelských výstupů v právu. *Jurisprudence*, 2016, roč. 2016, č. 6, str. 16.

⁵⁴ Ibidem.

textu není vyzdvihovat konkrétní způsoby zkoumání práva nebo zacházet hlouběji do toho, jak správně praktikovat některé z nich. Hlavním cílem tohoto textu je představit pojem, pod který se dají všechny možné způsoby zkoumání práva zařadit, ať už jsou jakékoliv. Osobně se přitom kloním k tomu, aby se konečně přestal používat zastaralý pojem „právní věda“. Jednak kvůli jeho víceznačnosti a jednak kvůli tomu, že ne všechny dílčí disciplíny „právní vědy“ můžeme jednoznačně označit za vědy (ačkoliv bude samozřejmě záležet na konkrétních demarkačních kritériích). Pokud ale zavrhneme pojem „právní věda“, jaké máme možnosti?

První možnost je taková, že takový obecný pojem úplně opustíme. V takovém případě bychom místo souhrnného pojmenování mohli spíše specifikovat, o jaký způsob zkoumání práva se vlastně jedná – tedy zda právo posuzujeme z psychologické, sociologické, ekonomické, historické, filozofické či jiné perspektivy. Vznikly by tak pojmy jako „psychologický přístup k právu“, „ekonomický přístup k právu“, „sociologický přístup k právu“ a podobně. Tím bychom uznali, že je právo spíše předmětem zkoumání různých akademických disciplín se svými vlastními metodami, spíše než aby tento předmět jako takový tvořil nějakou samostatnou „vědu“, resp. akademickou disciplínu.

Ačkoliv se mi ale tento přístup zamlouvá právě kvůli zdůraznění nesamostatnosti zkoumání práva, může přinést problémy právě kvůli tomu, že ani zmiňované akademické disciplíny často nejsou samostatné. Psychologický, sociologický i ekonomický přístup k právu se totiž často navzájem prolínají. Lze to ilustrovat například na přístupu *behavioral law and economics*, který kombinuje poznatky ekonomie mimo jiné se sociální psychologií (která kombinuje poznatky sociologie a psychologie) a dalšími odnožemi psychologie a jejich prostřednictvím zkoumá oblast práva. Navíc se domnívám, že by stejně chyběl nějaký souhrnný pojem, pod který by se dalo podřadit veškeré zkoumání, které má co do činění s právem. Proto mi jako vhodnější přijde nějaký obecný pojem mít.

Tím se dostáváme ke druhé možnosti. Tedy že začneme používat pojem, který není zatížený konkrétním způsobem myšlení, jak je tomu v případě „právní vědy“ (jež v zahraniční literatuře označuje konkrétní směry

v rámci právní teorie), a zároveň neimplikuje nutně vědeckost. Za tímto účelem by se nabízel řada pojmů.

Jedním z nich je čistě pojem „právo“, které, jak psali již před 50 lety Herbert L. Packer a Thomas Ehrlich, je často chápáno jako „multidimenzionální fenomén“.⁵⁵ Přijde mi ale neintuitivní nazývat akademickou disciplínu, která se zabývá právem, také jako „právo“. Domnívám se tedy, že by bylo vhodnější najít jiný pojem, abychom disciplínu lépe oddělili od jejího předmětu zkoumání.

Jedním z takových pojmů je „právní studia“ (*legal studies*), který dostává konkrétní význam až ve spojení s něčím dalším (*empirical legal studies*, *critical legal studies* a podobně). Problém tohoto pojmu však je, že samotné slovo *studies* se často používá právě pro označení akademických disciplín, které nemusí být vědami (ačkoliv třeba *empirical legal studies* typicky vědecké metody používají). Pokud bychom se místo pojmu „právní věda“ rozhodli používat pojem „právní studia“, tak by nám to přineslo další problémy.

V zahraniční literatuře ale narazíme také na pojem *legal scholarship*, který je možné do češtiny přeložit jako „právní nauka“. Právě tento pojem se často používá způsobem, jakým se v českém prostředí dnes používá pojem „právní věda“. Označuje totiž všechny možné způsoby zkoumání práva, ať už se jedná o ty, které známe z minulosti, nebo i o ty, které známe dnes, po rozmachu sociálních věd.⁵⁶ Zároveň tento pojem neimplikuje vědeckost a vejde se do něj i zkoumání, které není zaměřeno ani humanitně, ani společenskovědně, ale spíše prakticky – tedy i již zmiňovaná právní dogmatika.

Pojem „právní nauka“ tedy navrhuji jako lepší alternativu k pojmu „právní věda“. Když totiž nahradíme pojem „právní věda“ pojmem „právní nauka“, nemusíme dělat nic dalšího. Pojem „právní nauka“ tak, jak se používá v zahraničí, je totiž synonymní k tomu, jak se v českém prostředí používá pojem „právní věda“. Navíc není zatížený problematickým pojmem „věda“.

Složitější je to u pojmu „právní vědec“, jenž se v českém prostředí používá pro označení lidí, kteří se zabývají právní naukou. V angličtině se za tímto účelem setkáme s pojmem *legal scholar*, odvozeného právě od *legal scholarship* (právní nauka). Jak to ale přeložit do češtiny? Například politologové si místo

⁵⁵ PACKER, H. L. – EHRLICH, T. *New Directions in Legal Education*. 1972, str. 56.

⁵⁶ Viz POSNER, R. *Legal Scholarship Today*. *Harvard Law Review*, 2001, roč. 115, str. 1316–1317; RHODE, *Legal Scholarship*, str. 1328; GOLDSMITH, J. – VERMEULE, A. *Empirical Methodology and Legal Scholarship*. *The University of Chicago Law Review*, 2002, roč. 69, č. 1, str. 154–155.

„političtí vědci“ mohou říkat čistě „politologové“, a vyhnout se tak pojmu „věda“ (ačkoliv politologické zkoumání v dnešní době vědecké většinou bývá). V právním prostředí je ale situace jiná. Nabízelo by se použít pojem „právník“, který může označovat jak praktiky, tak výzkumníky. Osobně se mi tato možnost líbí nejvíc, protože ne vždy je nutné to rozlišovat. Když se někdo zabývá právem, obecně jsem za to, abychom jej označovali za právníka, nehledě na to, jestli se jím zabývá prakticky, nebo výzkumně.

Mohou ale nastat situace, kdy je nutné praxi a akademický výzkum oddělit, a tedy použít jiné pojmenování. Kdybychom chtěli zachovat nauku, máme několik variant. Můžeme používat například pojem „právní učenec“. Tento pojem však zní archaicky. Další variantou je „právní výzkumník“. Problém je, že „právní výzkumník“ může být také překladem pojmu *legal researcher*. Tento pojem označuje praktika, který dělá již zmiňovanou činnost *legal research*, tedy řeší právní úpravy pro kvalifikovanější zodpovězení otázek týkajících se vlastních případů. Významově nás to tedy posune jinam. Jako nejlepší z možných variant překladu na mě působí „právní badatel“. Tento pojem neimplikuje nutně vědeckost a zároveň neposouvá význam jinam. A stejně jako v případě pojmu „právní nauka“ i pojem „právní badatel“ můžeme začít používat, aniž bychom měnili cokoli dalšího.

Závěr

V textu jsem se zabýval tím, kde se vzal pojem „právní věda“. Upozornil jsem na to, že se v českém prostředí vyskytl vlivem německojazyčného prostředí, kde označoval konkrétní směr v rámci právní teorie, tedy raně pozitivistickou teorii v pojetí německé historické školy. Uvedl jsem, že to, jak se používá pojem „právní věda“ v české literatuře, je ale dnes

mnohem širší, avšak v nesouladu s tím, jak se tento pojem používá v literatuře zahraniční.

Zabýval jsem se také demarkačním problémem, tedy problémem rozlišení mezi vědou a nevědou. Upozornil jsem na to, že součástí toho, čemu se říká „právní věda“, nejsou jenom disciplíny, které bychom mohli bez debat označit za vědecké. Její součástí jsou totiž také disciplíny, které nesplňují různá demarkační kritéria, proto může být problematické je označovat za vědu, případně dokonce vůbec nejsou akademickými disciplínami, nýbrž praktickými. Uvedl jsem tedy, že je „věda“ v názvu zavádějící. Zmínil jsem také některé z příkladů disciplín, které jsou považované za součást „právní vědy“, a upozornil na to, že „právní věda“ neexistuje samostatně, ale že zkoumání práva je vždy poplatné dané disciplíně.

Zabýval jsem se tím, jaký by byl vhodnější pojem místo pojmu „právní věda“. Pojem „právní věda“ se totiž potýká s víceznačností a zároveň s tím, že ne všechny dílčí disciplíny „právní vědy“ lze nekontroverzně označit za vědy. V tomto ohledu jsem zmínil dvě možnosti. První možnost je taková, že takový obecný pojem úplně opustíme a místo toho budeme specifikovat, z jakých perspektiv je právo zkoumáno. Tím bychom odmítli, že právo jako předmět tvoří samostatnou akademickou disciplínu, a zdůraznili tak ostatní disciplíny, prostřednictvím kterých se zkoumá právo. Druhou možností je po vzoru anglickojazyčné literatury, kde se používá pojem *legal scholarship*, začít používat pojem „právní nauka“. Člověk, který se zabývá právní naukou, pak může být označován jako „právní badatel“ (*legal scholar*).

Jsem samozřejmě skeptický k tomu, že by se podařilo v dohledné době zvrátit používání pojmu, který najdeme prakticky v každé české učebnici úvodu do studia práva. Doufám ale, že k tomu tento text alespoň trochu přispěje.